

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-20>

УДК 338.43:631.42

ПОКАЗНИКИ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АПК РЕГІОНУ

INDICATORS FOR ASSESSING THE ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL POTENTIAL OF THE REGION'S AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX

Шкварук Діна Григорівна

аспірант,

Західноукраїнський національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3617-9375>**Shkvaruk Dina**

Western Ukrainian National University

Стаття присвячена актуальним питанням розвитку економіко-екологічного потенціалу АПК регіону. Досліджено думки вітчизняних науковців стосовно формування системи показників до оцінки економічного та екологічного потенціалів, а також основних їх складових. На основі аналізу запропоновано поділити показники на чотири блоки. Перший включатиме показники економічного потенціалу, другий аспекти, що стосуються екологічного потенціалу, формування третього блоку, врахує регіональні особливості: кліматичні, соціальні, природні тощо. Останній, четвертий блок, включатиме параметри, які відобразатимуть зовнішні впливи на економіко-екологічний потенціал АПК регіону. Сформовано комплексний підхід до оцінювання економіко-екологічного потенціалу агропромислового комплексу регіону з урахуванням всіх можливих зовнішніх та внутрішніх чинників.

Ключові слова: економічний потенціал, екологічний потенціал, економіко-екологічний потенціал, показники оцінювання.

This article focuses on important aspects of the development of the economic and environmental potential of the agricultural sector of the region. The study examined the views of domestic scholars on the creation of a system of indicators for assessing both economic and environmental potential, along with their key components. As a result of the analysis, a structure was proposed in which the indicators were divided into four groups. The first block will include indicators related to economic potential, and the second will include aspects related to environmental potential. The interaction of the economic and environmental pillars allows achieving optimal use of natural resources and ensuring the efficiency of economic activity, while minimizing the negative impact on the environment. Given the importance of preserving biodiversity and natural ecosystems, this combination helps to ensure the environmental sustainability of the region's agro-industrial complex in the face of climate change, promotes the development of innovative approaches, including green technological reorientation, reduces pollutant emissions, increases the competitiveness of products in the market, ensures sustainable growth in production and income, and improves the quality of life of the local population. The formation of the third block will take into account regional peculiarities, such as climatic, social, natural conditions, etc. The last, fourth block will include parameters that reflect external influences on the economic and environmental potential of the agricultural sector of the region. In general, the article develops a comprehensive approach to assessing the economic and environmental potential of the region's agricultural sector, taking in to account various internal and external factors. In the future, this integrated approach can be confirmed by the method of expert opinions and a methodological approach to assessing the level of development of economic and environmental potential based on the application of fuzzy logic theory is developed.

Keywords: economic potential, environmental potential, economic and environmental potential, assessment indicators.

Постановка проблеми. Надзвичайно важливу роль в сучасних умовах відіграє вплив економіки на навколишнє середовище. Враховуючи теперішню ситуацію в країні, важкі

наслідки військового вторгнення, постає необхідність у пошуку нових можливостей для розвитку та швидкого відновлення, яке б не лише забезпечило ефективне функціонування еко-

номічних процесів, але й мінімізувало вплив на довкілля, що і так знаходиться не в найкращому стані. Розгляд оцінювання економіко-екологічного потенціалу агропромислового комплексу регіону важливий для визначення балансу між економічними та екологічними аспектами розвитку. Це дозволяє усвідомити вплив аграрної діяльності на природне середовище, забезпечуючи відповідальний підхід до використання ресурсів та збереження біорізноманіття. Оцінка потенціалу допомагає формувати ефективні стратегії розвитку АПК, сприяючи сталому виробництву, підвищенню конкурентоспроможності та поліпшенню якості життя населення, збалансовуючи економічні цілі зі збереженням довкілля для майбутніх поколінь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розглядаючи методичні підходи до оцінки економіко-екологічного потенціалу регіонального розвитку, важливо відзначити, що в науковій літературі науковці досить по-різному підходять до цього питання. Деякі дослідники зосереджують увагу на аналізі економічних потенціалів на різних рівнях управління (на рівні підприємства, регіону, країни), в той час як інші акцентують свою увагу на екологічних аспектах. Зокрема, варто відзначити дослідження таких вітчизняних авторів: Ладонько Л. С., Паршина М. Ю., Макаренко М. В., Тищенко О. М., Лукін С., Нусінов В. Я., Шура Н. О., Бабина О. Є., Обидох Г. О., Касич А. О., Паламарчук В. А. та інші.

Так, Ладонько Л. С. класифікує результативні показники для оцінки економічного потенціалу регіону в наступних напрямках: стратегічне планування розвитку регіону, оперативне управління регіоном, інноваційно-інвестиційний розвиток, соціально-економічний розвиток, рекреаційно-туристичний розвиток та формування позитивного іміджу регіону [1]. Запропонований автором підхід передбачає врахування значної кількості оцінювальних кількісних та якісних параметрів. Проте важливо відзначити, що механізм оцінювання деяких показників, таких як місцевий діловий клімат або якість та структура медичних та освітніх навчальних закладів, поки що відсутній.

Існує точка зору, згідно якої потенціал регіону формується в результаті синергетичної взаємодії таких складових як наукова, кадрова, фінансова, промислова, природно-ресурсна, інвестиційна, інноваційна, споживча та трудова [2]. Варто відзначити, що дослідженню методологічних підходів до оцінки економіч-

ного потенціалу регіону були присвячені праці Тищенко О. М., який запропонував інтегральну оцінку ефективності використання економічного потенціалу регіону з урахуванням впливу його складових елементів. Автор пропонує враховувати наступні складові: інвестиційну, інноваційну, природно-ресурсну та трудову. Науковець акцентує увагу на методах таксономічного аналізу та моделі еластичності [3]. Варто зазначити, що цей метод є досить трудомістким, оскільки вимагає великої кількості математичних розрахунків.

У подібному ракурсі розглядають оцінку економічного потенціалу і інші науковці [4], які виділяють такі ключові компоненти, як природно-ресурсний (який враховує запаси корисних копалин, характеристики ґрунтів та кліматичні умови регіону), трудовий (пов'язаний з соціально-демографічними, освітньо-кваліфікаційними та етнокультурними показниками населення регіону, а також з вирівнюванням рівня продуктивності праці) та виробничий (пов'язаний з економічною потужністю регіону, наявністю засобів виробництва, рівнем продуктивності, якістю та кількістю інфраструктурних засобів, розвитком транспортних мереж, телекомунікацій тощо).

Необхідно підкреслити, що оцінювання екологічного потенціалу регіону останнім часом все ширше зустрічається в науковій літературі. Це пов'язано з зростаючою увагою до екологічних проблем.

Розглядаючи вплив економіки на довкілля, деякі дослідники вбачають доцільним розробку системи якісних показників. Ці показники охоплюють аспекти, такі як рівень забрудненості повітря та питної води, стан території, ефективність утилізації відходів, допустимий рівень шуму, доступність питної води тощо [5]. Отже, велика увага приділяється задоволеності суспільства наявними умовами життя.

Варто звернути увагу на дослідження Обидох Г. О. [6], який використовує метод індикативного аналізу для оцінки екологічного потенціалу. Автор пропонує розглядати систему показників разом з встановленими пороговими значеннями. Серед цих показників можна виділити: індекс забрудненості атмосфери, коефіцієнт екологічної стабільності, розораність території, частку заповідних територій та об'єктів в загальній площі, індекс забрудненості поверхневих вод, обсяг утворених відходів на душу населення та інші. Щоб отримати більш детальну та ґрунтовну оцінку, науковець рекомендує проводити розрахунки, аналізуючи окремі аспекти

природно-техногенної та екологічної безпеки, враховуючи вплив соціально-економічних факторів, таких як населення, витрати на охорону навколишнього природного середовища тощо.

Деяко іншої думки притримуються Касич А. О. та Паламарчук В. А., які розробили інтегрований показник екологічності підприємства, що включає: показники екологічної ініціативи; екологічної ефективності; екологічності підприємства, а також етапи проведення кількісного та якісного аналізу екологічної відповідальності суб'єкта господарювання [7]. Такий підхід вартий уваги, адже на фоні значних шкідливих викидів у довкілля виникає необхідність відповідальності підприємствами за свої дії у здійсненні господарської діяльності.

Виходячи з вищенаведеного, можна зазначити, що чимала кількість авторів розглядають як економічний, так і екологічний потенціали, поєднання яких забезпечує ефективне функціонування країни, регіону, підприємства без значної шкоди для довкілля. Беручи до уваги економічне зростання, доцільно зауважити, що враховуючи кліматичні умови сьогодення, обмеженість ресурсів, вектор сталого розвитку в поєднанні зі швидким розвитком НТП, потребують більш детального вивчення та аналізу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, поряд із наявністю наукових праць, багато аспектів залишаються недостатньо дослідженими і обґрунтованими, як у теоретичному аспекті, так і в практичному застосуванні. Зокрема, виникає необхідність у формуванні системи показників для оцінювання економіко-екологічного потенціалу АПК регіону. Ці показники повинні бути конкретними і адекватно відображати взаємозв'язок економічних та екологічних аспектів. Важливо враховувати різноманітність регіональних особливостей, а також соціальні, екологічні та економічні тенденції розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є формування показників оцінювання економіко-екологічного потенціалу АПК регіону, з урахуванням всіх можливих особливостей регіону та впливу зовнішніх факторів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізувавши існуючі підходи до оцінювання економіко-екологічного потенціалу АПК регіону, можна прийти до висновку, що погляди науковців на оцінку економічного,

екологічного та еколоґо-економічного потенціалу виявляються різноманітними, відображаючи широкий спектр підходів та інтерпретацій. Більше того, через значну кількість якісних та кількісних показників виникає необхідність більш глибокого розуміння та аналізу економіко-екологічного потенціалу АПК регіону. В цьому контексті, опираючись на досягнення вчених у даній галузі та розкриваючи власні дослідницькі позиції, варто сформулювати систему ключових якісних та кількісних параметрів для оцінювання. Така система допоможе здійснити оцінку економіко-екологічного потенціалу регіону, враховуючи особливості галузі, що досліджується.

Запропоновані параметри для оцінювання економіко-екологічного потенціалу варто розділити на чотири окремі блоки. У першому блоці відобразатимуться показники, пов'язані з економічним потенціалом, другий блок включатиме аспекти, що стосуються екологічного потенціалу. З огляду на те, що дослідження здійснюється на рівні регіону, належну увагу слід приділити формуванню третього блоку, який буде враховувати регіональні особливості: кліматичні, соціальні, природні тощо. Врахування зовнішнього впливу має важливе значення для оцінки економіко-екологічного потенціалу, оскільки жодна територіальна одиниця не може функціонувати ізольовано від зовнішніх факторів. Тому, останній, четвертий блок, включатиме параметри, які відобразатимуть зовнішні впливи на економіко-екологічний потенціал АПК регіону. Застосування такого підходу дозволяє послідовно аналізувати економіко-екологічний потенціал регіону, враховуючи його внутрішні та зовнішні особливості.

Виходячи із цього варто більш детально зупинитися на економічному блоці (рис. 1). Економічний блок розвитку економіко-екологічного потенціалу включає в себе параметри, що характеризують економічний аспект діяльності сільськогосподарського комплексу та його внесок у регіональний розвиток.

Екологічний блок розвитку економіко-екологічного потенціалу АПК регіону передбачає врахування факторів, пов'язаних з екологічною стійкістю та збалансованим використанням ресурсів. Важливою метою цього блоку є забезпечення екологічного розвитку АПК, збереження природного середовища та підвищення якості життя населення. Розвиток екологічного потенціалу агропромислового комплексу регіону відіграє важливу роль у забезпеченні сталого та збалансованого

Рис. 1. Параметри оцінки рівня економіко-екологічного потенціалу АПК регіону (економічний блок)

Джерело: сформовано автором

функціонування. Його значення полягає в збереженні природних ресурсів, зменшенні негативного впливу господарської діяльності на довкілля, підтриманні екологічної стійкості та забезпеченні якості життя населення. Цей блок сприяє підвищенню конкурентоспроможності регіону на міжнародному ринку, формуванню екологічно відповідальної господарської практики та розвитку здорового та сталого суспільства (рис. 2).

Взаємодія економічного та екологічного блоку дозволяє досягти оптимального використання природних ресурсів та забезпечити ефективність господарської діяльності, при цьому мінімізуючи негативний вплив на довкілля. Враховуючи важливість збереження біорізноманіття та природних екосистем, це поєднання сприяє забезпеченню екологічної стійкості АПК регіону перед змінами клімату, сприяє розвитку інноваційних підходів, зокрема зеленої технологічної переорієнтації, зменшенню викидів забруднюючих речовин, підвищує конкурентоспроможність продукції на ринку, забезпечує стійке зростання виробництва та доходів, а також сприяє покращенню

якості життя місцевого населення. Такий підхід сприяє створенню збалансованої та відповідальної моделі розвитку АПК, яка забезпечує гармонію між економічними, екологічними та соціокультурними аспектами регіону.

Наступними, і не менш важливими показниками оцінювання є блок регіональних особливостей та чинників зовнішнього впливу. До регіонального блоку варто віднести наступні показники: рівень виснаження природних ресурсів (ступінь, до якого використання природних ресурсів перевищує їх регенераційну здатність або можливість відновлення в природному темпі); рівень екологічної свідомості населення (усвідомленість та розуміння громадянами питань охорони довкілля, природних ресурсів та екологічних проблем); частка витрат на охорону навколишнього середовища в регіоні (вказує на відсоток витрат, які спрямовуються на заходи з охорони довкілля та збереження природних ресурсів); галузеві зв'язки (економічні зв'язки між різними галузями виробництва і послуг в економіці); природні умови регіону (впливає на збір та урожайність овочів, плодів та ягід);

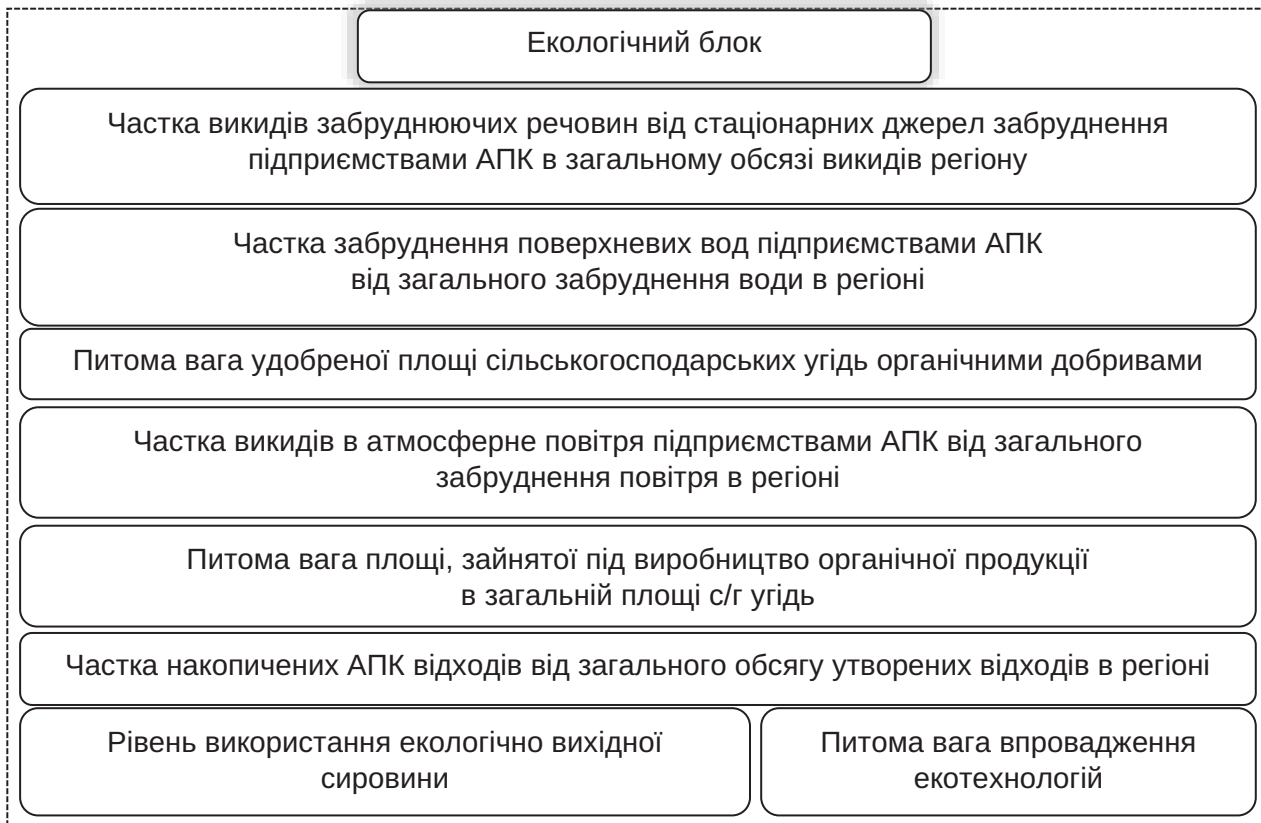

Рис. 2. Параметри оцінки рівня економіко-екологічного потенціалу АПК регіону (екологічний блок)

Джерело: сформовано автором

родючість ґрунтів (здатність ґрунту підтримувати вирощування рослин та забезпечувати їм необхідні поживні речовини та воду для нормального зростання і розвитку); клімат регіону (визначається кліматичними умовами, які переважають у цьому районі і характеризують його середню погоду та типові погодні явища); водозабезпеченість регіону (доступність до водних ресурсів в певному регіоні). Ці показники стають необхідними елементами оцінювання, доповнюючи вже визначені економічні та екологічні аспекти.

Останім, четвертим блоком в оцінюванні економіко-екологічного потенціалу АПК регіону виступають чинники зовнішнього впливу, які безпосередньо впливають на існування регіону. Показниками для аналізу можуть виступати: стан ринку праці (стан зайнятості та динаміку працевлаштування в певному регіоні, а також рівень сприйнятливості ринку праці до економічних та соціальних змін); рівень інституційного та інформаційного забезпечення АПК (якість, доступність та ефективність інституційних рамок та інформаційних ресурсів, що підтримують розви-

ток та функціонування сільського господарства); економічна та політична ситуація в країні (сучасний економіко-політичний стан країни та її вплив на економіко-екологічний потенціал); купівельна спроможність населення (здатність населення купувати товари і послуги на основі рівня їх доходів); попит на продукцію АПК (кількість товару або послуги, яку покупці готові купити при певній ціні та в певний період часу).

Запропонований комплексний підхід до оцінювання економіко-екологічного потенціалу може бути в подальшому підтверджений методом експертних оцінок (на основі оцінок висококваліфікованих спеціалістів щодо конкретної проблеми, які сформовані за певними правилами для вирішення задачі прогнозів, робляться висновки щодо шляхів розвитку об'єкта прогнозування [8, с. 45]) та розроблений методичний підхід до оцінювання рівня розвитку економіко-екологічного потенціалу на основі застосування теорії нечіткої логіки.

Висновки. Отже, доцільно зауважити, що комплексний підхід до оцінювання економіко-екологічного потенціалу агропромислового

комплексу регіону надає можливість здійснити глибокий та всебічний аналіз взаємозв'язку між економічними та екологічними аспектами розвитку. Цей підхід допомагає не лише оцінити вплив господарської діяльності на довкілля, а й знаходити оптимальні рішення, які сприяють ефективному використанню ресурсів, зниженню негативного впливу на

природу та досягненню сталого розвитку. Комплексний аналіз економічних, екологічних, технічних та соціокультурних факторів дозволяє забезпечити гармонію між забезпеченням економічних потреб суспільства та збереженням навколишнього середовища, роблячи розвиток АПК більш стійким та сприяючи покращенню якості життя в регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ДЖЕРЕЛ:

1. Ладонько Л. С. Оцінка ефективності використання потенціалу регіонального розвитку в контексті забезпечення його сталого розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 15. С. 704–708.
2. Паршина М. Ю. Оцінка ефективності використання потенціалу регіону. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня к.е.н. Дніпро, 2018. 23 с.
3. Тищенко О. М. Оцінка ефективності використання економічного потенціалу : монографія. Київ : ВНТУ, 2004. 350 с.
4. Семенова В. Ф., Руденко О. І. Дослідження рівня використання економічного потенціалу регіону : монографія. Одеса : Одеський нац. екон. ун-т, 2012. 150 с.
5. Бардась А. В., Дудник А. В. До питання оцінки природно-ресурсного потенціалу та якості довкілля міських поселень. *Економіка природокористування*. 2016. № 1. С. 148–154.
6. Обидох О. Г., Омеляненко Т. Л. Методичні підходи щодо оцінки рівня екологічної небезпеки регіонів України. *Ефективна економіка*. 2012. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1429>
7. Касич А. О., Паламарчук В. А. Методика оцінювання рівня екологічної відповідальності промислових підприємств. *Проблеми розвитку економіки*. 2022 № 1(6). С. 26–37.
8. Міца О. В., Лавер В. О. Системний аналіз : навч.-метод. посіб. Ужгород : вид-во ПП «АУТДОР – ШАРК», 2021. 63 с.

REFERENCES:

1. Ladonko L. S. (2017) Otsinka efektyvnosti vykorystannia potentsialu rehionalnoho rozvytku v konteksti zabezpechennia yoho staloho rozvytku [Evaluation of the efficiency of using the potential of regional development in the context of ensuring its sustainable development]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 15, pp. 704–708.
2. Parshyna M. Yu. (2018) Otsinka efektyvnosti vykorystannia potentsialu rehionu [Evaluation of the efficiency of using the region's potential]. *Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia k.e.n. Dnipro*, 23 p.
3. Tyshchenko O. M. (2004) Otsinka efektyvnosti vykorystannia ekonomichnoho potentsialu [Assessment of the efficiency of economic potential utilization]. *monohrafiya [a monograph]*. Kyiv: VNTU, 350 p. (in Ukrainian)
4. Semenova V. F., & Rudenko O. I. (2012) Doslidzhennia rivnia vykorystannia ekonomichnoho potentsialu rehionu [Study of the level of utilization of the economic potential of the region]: *monohrafiia [a monograph]*. Odesa: Odeskyi nats. ekon. un-t, 150 p. (in Ukrainian)
5. Bardas A. V., & Dudnyk A. V. (2016) Do pytannia otsinky pryrodno-resursnoho potentsialu ta yakosti dovkillia miskykh poselen [On the issue of assessing the natural resource potential and environmental quality of urban settlements]. *Ekonomika pryrodokorystuvannia*, no. 1, pp. 148–154.
6. Obydokh O. H., & Omelianenko T. L. (2012) Metodychni pidkhody shchodo otsinky rivnia ekolohichnoi nebezpeky rehioniv Ukrainy [Methodological Approaches to Assessing the Level of Environmental Hazard in the Regions of Ukraine]. *Efektyvna ekonomika*, no 10. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1429>
7. Kasych A. O., & Palamarchuk V. A. (2022) Metodyka otsiniuvannia rivnia ekolohichnoi vidpovidalnosti promyslovykh pidpriemstv [Methodology for assessing the level of environmental responsibility of industrial enterprises]. *Problemy rozvytku ekonomiky*, no 1(6), pp. 26–37.
8. Mitsa O. V., & Laver V. O. (2021) Systemnyi analiz [System analysis]. *navch.-metod. posib. Uzhhorod: vyd-vo PP «AUTDOR – ShARK»*, 63 p.